

Edukacija i specijalizacija u pravnoj profesiji

Zagreb, kolovoz 2019.

American Chamber of Commerce in Croatia *Američka gospodarska komora u Hrvatskoj*

Sadržaj

Uvod	3
Stanje u Hrvatskoj	4
Neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama poslodavaca.....	4
Nedovoljno strukturiran proces stjecanja uvjeta za samostalan rad u pravnim profesijama	5
Nepostojanje konkretnih poticaja za kontinuirano obrazovanje sudaca i odvjetnika	5
Načini stjecanja iskustva i specijalizacija kroz rad.....	6
Primjeri dobre prakse u EU	7
Preporuke.....	8
Uvođenje promjena u sustav visokog obrazovanja	8
Strukturiranje prakse za stjecanje uvjeta za samostalan rad u pravnim profesijama	8
Stjecanje iskustva i specijalizacija kroz rad	9
Zaključak	10

Uvod

Republika Hrvatska je od 1990. godine do danas prošla nekoliko pravno-političkih promjena. Prva velika promjena bila je promjena političkog i pravnog sustava uvođenjem višestranačja i promjenom koncepta vlasništva. Usljedilo je državno osamostaljenje te prilagodbe pravnog i političkog okvira, prije i nakon pridruživanja Europskoj uniji.

Takvo stanje bilo je uzrok brojnim izmjenama zakona zbog čega se nije mogla stvoriti stabilna sudska praksa te se formirao i stav da se reforme i popunjavanje pravnih praznina ne provode edukacijom i specijalizacijom aktera uključenih u primjenu propisa (prije svega sudaca i odvjetnika), već promjenom zakona. Na ovaj se način stvara začarani krug jer svaka promjena zakona stvara novu nesigurnost i pravnu prazninu, što posljedično doprinosi i perpetuiru problem tzv. „sporosti“ pravosuđa.

Istovremeno, razvoj gospodarstva i tehnologije i u Hrvatskoj i u svijetu otvorio je nove izazove pravnoj struci. Danas najveći dio vrijednosti gospodarstva počiva na nematerijalnoj imovini (čemu su primjer visokotehnološke tvrtke u svijetu i Hrvatskoj), čija uspješna zaštita podrazumijeva i specifičan pravni okvir i propise. Zbog potrebe prilagodbe ovim novim okolnostima pravo iz vještine sve više postaje kreativna profesija.

Iz navedenog proizlaze tri izuzetno bitna faktora za pravnu profesiju:

- a) osiguranje usklađenosti nastavnih programa na pravnim fakultetima s novim trendovima i potrebama tržišta,
- b) visoka razina vještina, kontinuirano obrazovanje sudaca i odvjetnika i specijalizacija kroz rad i praksu,
- c) specijalizacija sudova i koncentracija specifičnih znanja.

U ovom dokumentu AmCham iznosi preporuke za poboljšanja postojećeg sustava i praksi vezanih uz edukaciju u pravnoj profesiji u Hrvatskoj, na svim navedenim razinama.

Stanje u Hrvatskoj

Kada je riječ o obrazovanju u pravnoj profesiji, u Hrvatskoj je moguće identificirati nedostatke na više razina: na razini visokog obrazovanja, prakse prije stjecanja mogućnosti samostalnog rada u pravnim profesijama (odvjetnik ili sudac) i profesionalnog usavršavanja na radnom mjestu te stjecanju iskustva kroz rad.

Neusklađenost obrazovnog sustava s potrebama poslodavaca

Pravnici se u Hrvatskoj obrazuju na pravnim fakultetima kojih je trenutno četiri na sveučilištima u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku. Fakulteti samostalno određuju nastavne programe. Uz teorijski dio na nekim fakultetima, studenti su obvezni određeni dio studija (ukupno tri tjedna, u pravilu na petoj godini – ovisno o fakultetu) provesti na praksi, odnosno na praktičnom dijelu obrazovanja kod odvjetnika, na sudu (odnosno nekom upravnom tijelu) ili u jednom od trgovačkih društava s popisa koji utvrđuje fakultet. U posljednje vrijeme svi fakulteti potiču i sudjelovanje studenata na tzv. *moot court* inicijativama (međunarodnim kao i lokalnim), koje imitiraju rad u sudnici sa svrhom učenja te u pravnim klinikama koje se organiziraju uz fakultete, a u kojima studenti u svrhu praktičnog rada pružaju usluge pravnog savjetovanja. Sudjelovanje u ovim inicijativama isključivo je na dobrovoljnoj osnovi.

Iako nije sporna činjenica da oblikovanje nastavnih programa ovisi o angažmanu i odluci pojedinog fakulteta, u praksi se pojavljuje (što nije specifičnost isključivo razine visokog obrazovanja u Hrvatskoj) problem neusklađenosti potreba tržišta rada i poslodavaca s praktičnim znanjima s kojima mladi ljudi izlaze na tržište rada po stjecanju diplome. Posljedično, poslodavci ulažu znatan trud da mlade pravnike osposobe za obavljanje konkretnih poslova nakon zaposlenja, što ukazuje na mogućnosti za daljnje poboljšanje obrazovnih programa. Između ostalog, niska razina stečenih praktičnih vještina implicira da je razdoblje koje studenti provedu obavljajući praksu prekratko, odnosno da u razdoblju predviđenom za obavljanje prakse nemaju dovoljno vremena da bi, uz teorijska, usvojili i dovoljnu količinu praktičnih znanja.

Nije zanemariva niti činjenica da se suvremena gospodarstva velikim dijelom oslanjaju na vrijednost nematerijalne imovine i intelektualno vlasništvo, a potonje kao zasebni predmet i/ili nastavna cjelina nije dio obaveznog studijskog programa niti na jednom od gore navedenih sveučilišta, odnosno pravnih fakulteta. U pravilu, pitanju prava intelektualnog vlasništva pravni fakulteti ne poklanjaju značajniju pozornost do zadnjih godina studija, a i onda se radi o izbornim, a ne obaveznim predmetima u sklopu kojih se ova grana prava obrađuje kao nastavna cjelina, ili eventualno kao zaseban predmet.

Nedovoljno strukturiran proces stjecanja uvjeta za samostalan rad u pravnim profesijama

U pravilu, mladi pravnik/pravnica nakon završenog studija i određenog broja godina radnog iskustva imaju pravo pristupiti pravosudnom ispitu. Pravosudni ispit se sastoji od pisanog i usmenog dijela. U pisanom dijelu pravnici izrađuju presude na temelju spisa iz građanskog i kaznenog prava, nakon čega je moguć izbor između upravnog, radnopravnog i trgovačkog slučaja. Usmeni dio ispita raspoređen je u grupe predmeta: građanskopravni predmeti i trgovačko pravo, građansko procesno pravni predmeti, kaznenoprocesno i kazneno pravo, radno i upravno pravo te Ustav, organizacija pravosuđa i europsko pravo. Položen pravosudni ispit jedan je od preduvjeta koji moraju ispuniti budući odvjetnici odnosno suci.

Pravnik koji je proveo minimalno tri godine u odvjetništvu (odnosno više godina ukoliko je radio u gospodarstvu) može postati odvjetnikom¹. Slično, nakon odrađenog staža i položenog pravosudnog ispita moguće je postati sudac nižega suda². No, u ovom trenutku ne postoji sustav strukturirane prakse koji bi garantirao da kandidati za navedene pozicije posjeduju ujednačeni minimum znanja i vještina u trenutku kada ispunjavaju formalne preduvjete za navedene profesije. Također, upitno je jesu li navedene godine iskustva (tri za odvjetnika i u pravilu pet godina za suca) dostatne da se postane odvjetnikom, odnosno sucem.

Nepostojanje konkretnih poticaja za kontinuirano obrazovanje sudaca i odvjetnika

Obrazovanje sudaca u Hrvatskoj određeno je Zakonom o sudovima i Zakonom o pravosudnoj akademiji. Zakon o sudovima u čl. 87. i 93. propisuje pravo i dužnost sudaca da se stalno stručno usavršavaju. No, unatoč navedenim odredbama, sudac je, sukladno Zakonu o sudovima, obvezan samo jednom godišnje sudjelovati u programima usavršavanja koje provodi Pravosudna akademija ili u okviru Europske mreže centara za stručno usavršavanje pravosudnih dužnosnika³. Također, sudjelovanje u navedenim stručnim programima i obrazovnim radionicama za suce ni na koji se način eksplicitno ne honorira kod vrednovanja sudaca u svrhu napredovanja. Naime, prilikom vrednovanja sudaca u svrhu napredovanja, uzima se u obzir, između ostalog, i sudjelovanje u stručnom usavršavanju sudaca u svojstvu predavača na seminarima i radionicama, no ne i samo sudjelovanje u svojstvu sudionika, odnosno polaznika predmetnih programa i seminara⁴. Nepostojanje

¹ Čl.48. Zakona o odvjetništvu

² Čl. 51. Zakona o Državnom sudbenom vijeću;

Čl. 21., čl. 22., čl. 28. Zakona o pravosudnoj akademiji

³ Čl. 93. st. 3. Zakona o sudovima

⁴ Čl. 57. st. 1. toč. 5. Zakona o sudovima

konkretnih poticaja za suce da se uključuju u edukacijske programe, očekivano, obeshrabruje suce u aktivnom sudjelovanju u ovakvom tipu edukacija. Time zapravo suci ne idu u korak s promjenama zakona niti aktualnom praksom, primjerice Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu odnosno Europskog suda pravde u Luksemburgu. Nadalje, danas su pojedina pravna područja iznimno složena i zahtijevaju užu specijalizaciju sudova odnosno sudaca (npr. za financijsko pravo, intelektualno vlasništvo).

Ovakvo su stanje i praksa suštinski kontradiktorni s potrebom kontinuiranog obrazovanja sudaca, a u svrhu uspostave i održanja sustava pravosuđa koji na učinkovit i konstruktivan način rješava predmete.

Kontinuirano obrazovanje odvjetnika provodi se kroz Odvjetničku akademiju koja također nije obvezna. Komentari vezani za sudove mogu se *mutatis mutandis* primijeniti i na odvjetnike.

Načini stjecanja iskustva i specijalizacija kroz rad

Uz kontinuiranu edukaciju i stručno usavršavanje, aktivan rad u određenom području jedan je od ključnih načina stjecanja znanja i vještina u svakoj, pa tako i sudačkoj profesiji. Suci koji velik dio vremena provedu angažirani na predmetima iz određenog područja prava stječu znanja i vještine koji im olakšavaju obavljanje svakodnevnih djelatnosti, odnosno rješavanje predmeta iz tog specifičnog područja. Ovo je posebno istaknuto i relevantno u područjima prava koja su specifična i u kojima se pojavljuje manji broj predmeta, čime postaje teže i izazovnije steći praktično iskustvo. Također, odlazak određenog suca s dužim i/ili bogatijim iskustvom u radu u takvim područjima u mirovinu ili prelazak na drugi ili viši sud često ostavlja posljedice u smislu gubitka iskustva i znanja koja je teško nadoknaditi što negativno utječe i na učinkovitost institucije. Primjer ovakvog specifičnog područja prava upravo je ranije spominjano pravo intelektualnog vlasništva, te neka druga područja kao što su porezno i upravno pravo.

Percepcija je AmCham-a da se problematici „specijalizacije kroz rad“ poklanja nedovoljno pozornosti kod planiranja kadrova na sudovima te se nedovoljno potiče zadržavanje i koncentracija vještina.

Čl. 6. st. 1. toč. 4. Metodologije izrade ocjene sudaca

Primjeri dobre prakse u EU

Primjer iz Njemačke koji je najbliži hrvatskom kulturnom krugu jest primjer strukturiranja prakse do trenutka kada mladi pravnik postaje odvjetnik odnosno sudac, kroz institut *Rechtsreferendariat*-a („pravnog pripravništva“).

Pripravništvom za pravnike smatra se razdoblje u trajanju od dvije godine, koje započinje nakon polaganja prvog državnog ispita, a završava polaganjem drugog državnog ispita kojim pripravnici stječu kvalifikacije za obavljanje posla suca. Temeljem istog ispita pripravnici stječu kvalifikacije i za državno odvjetništvo, odvjetništvo i javno bilježništvo. Njemačka odvjetnička komora u suradnji s Justizprüfungsamt (državno pravosudno tijelo) organizira i strukturira program pripravništva koje se obavlja na 24 Viša zemaljska suda u Njemačkoj. Svaka savezna zemlja (pokrajina) kao i svaki Viši zemaljski sud ima vlastita pravila. Pripravništvo je podijeljeno na više obaveznih područja i na izborna područja. Obvezno je obavljanje pripravništva iz područja građanskog prava, kaznenog prava, upravnog prava te prakse u odvjetničkom uredu.

U većini saveznih zemalja pripravništvo započinje građanskopravnom obukom na općinskom ili zemaljskom sudu. Nakon toga slijedi najčešće kaznenopravna obuka, koja se obavlja na kaznenom sudu ili u državnom odvjetništvu. Treća postaja je u gotovo svim savezним zemljama upravno pravna obuka, koja se obavlja pri javnopravnom tijelu ili na upravnom sudu, a četvrta obuka se obavlja u odvjetničkom uredu. Za obavljanje obuke u sklopu izbornog područja moguće su razne opcije. Tako se obuka u sklopu izbornog područja može obavljati pri državnom odvjetništvu, javnopravnom tijelu, u odvjetništvu ili čak u inozemstvu.

Za vrijeme pripravništva stavlja se naglasak i na praktične vještine i na usvajanje relevantnog teoretskog znanja. Kako bi završio pripravništvo pripravnik na kraju polaže i drugi državni ispit. Shodno tome, dio pripravništva je posvećen pripremama za ispit. Održavaju se predavanja te se pišu pokusni ispiti. Nakon uvodnog tečaja, jedan dan u tjednu se održavaju predavanja u trajanju od 4 sata. Broj predavanja se znatno povećava pri kraju pripravništva, a na kraju se polaže državni ispit koji se sastoji od nekoliko ispita iz više pravnih područja. Ukupan broj ispita ovisi od savezne države do savezne države, a nakon što se položi drugi državni ispit stječe se potpuna pravna kvalifikacija.

Preporuke

U svrhu poboljšanja sustava i trenutnih praksi vezano uz edukaciju za i u pravnim profesijama u Hrvatskoj, AmCham ovim putem iznosi sljedeće preporuke:

Uvođenje promjena u sustav visokog obrazovanja

Povećanje broja sati obvezne prakse na fakultetima

S obzirom da se dosadašnji model prakse u sklopu studija pokazao nedostatnim za usvajanje dovoljnog broja praktičnih vještina, predlažemo da se na pravnim fakultetima, po uzoru na programe medicinskih fakulteta (naravno ne u istoj mjeri i *mutatis mutandis*), poveća broj sati obvezne prakse. Broj sati obvezne prakse trebao bi biti dovoljan da omogući stjecanje osnovnih praktičnih znanja, koja bi studentima omogućila jednostavniju tranziciju iz akademskog u poslovno okruženje i učinilo ih lakše zapošljivima iz perspektive poslodavaca.

Vrijedilo bi razmotriti i mogućnost uvođenja obvezne prakse u sklopu svake godine studija, kako bi polaznici studija relevantna teorijska znanja mogli odmah nadopuniti praktičnim vještinama.

Uvođenje prava intelektualnog vlasništva kao obaveznog predmeta na razini dodiplomskog studija

Nastavne programe trebalo bi uskladiti s modernim potrebama tržišta rada – s naglaskom na važnost jačanja poznavanja prava intelektualnog vlasništva kao osnove suvremenih gospodarstava, kroz uvođenje prava intelektualnog vlasništva kao obaveznog predmeta na pravnim fakultetima. Na ovaj bi se način omogućilo stvaranje šire baze znanja iz područja prava intelektualnog vlasništva, što bi u konačnici utjecalo i na učinkovitost provedbe zaštite prava intelektualnog vlasništva i na podizanje razine svijesti o relevantnosti ovog područja prava za suvremena gospodarstva.

Strukturiranje prakse za stjecanje uvjeta za samostalan rad u pravnim profesijama

Kako bi se osiguralo da svi kandidati za zanimanja odvjetnika i sudaca prođu približno jednak trening i sva relevantna područja prava u praksi, predlažemo da se u hrvatskom sustavu usvoji model strukturirane prakse po uzoru na njemački sustav.

Edukacija sudaca i odvjetnika

Uvođenje kontinuirane obvezne edukacije sudaca i odvjetnika

U svrhu osiguranja da suci imaju kontinuirani pristup novim znanjima i dobrim praksama u relevantnom području, bilo bi preporučljivo edukacije na Pravosudnoj akademiji učiniti obaveznima, te posebnim propisima jasno propisati veću učestalost (više od jednom godišnje) te točno predvidjeti kriterije (u smislu sadržaja) za ispunjenje ove obaveze. Na ovaj bi se način jednostavno povećala količina dostupnog znanja i vještina u sustavu pravosuđa, kroz korištenje već postojećeg resursa, odnosno Pravosudne akademije.

Uvođenje sustava napredovanja i gradiranja plaća unutar sudova

Kao dodatni korak k unaprjeđenju sustava predložimo i da se uvede sustav napredovanja i rasta plaća sudaca unutar svake razine suda, koji bi omogućio gradiranje po unaprijed određenim kriterijima. Pri tome bi se sudjelovanje na relevantnim edukacijama u sklopu stručnog usavršavanja moglo propisati kao jedan od eksplicitnih kriterija za napredovanje unutar interne hijerarhije suda. Time bi se, između ostalog, spriječio prelazak sudaca na više sudove u svrhu napredovanja i popunjavanje nižih sudova sucima s manje iskustva, a s obzirom da u trenutnom sustavu jedini način napredovanja predstavlja prelazak na viši sud.

Stjecanje iskustva i specijalizacija kroz rad

Ključan dio sustava pravosuđa predstavlja i koncentracija i specijalizacija sudova za posebna područja prava gdje je to opravdano zbog specifičnosti tematike i/ili broja predmeta te dobro planiranje kadrova na sudovima koje omogućuje kontinuitet postojanja znanja i vještina na pojedinom sudu i stjecanje specifičnih znanja i vještina upravo kroz rješavanje predmeta iz određenog područja. Stoga je važno voditi računa o navedenom kod planiranja ustrojstva i strukture sustava pravosuđa. Kao primjere ovakve specijalizacije moguće je spomenuti, primjerice, ranije AmCham-ove preporuke vezano uz koncentraciju sporova iz područja prava intelektualnog vlasništva i osobito prava patenta.

Zaključak

Pravosuđe je ključna karika u razvoju i stabilnosti zemlje. Nestabilan pravosudni sustav utječe na ponašanje sudionika u pravnom prometu, pogoduje moralu neplaćanja i loše utječe na investicijsku klimu i razmjenu dobara i usluga. Brz i stabilan sustav koji se može postići predloženim mjerama, a koji iziskuje relativno malo troškova može dovesti do znatnog poboljšanja sustava, utjecati na položaj Hrvatske na *Doing Business* ljestvici i doprinijeti poboljšanju kvalitete života svih stanovnika Republike Hrvatske.

Za dodatne informacije molimo kontaktirajte:
Američka gospodarska komora u Hrvatskoj
Andrea Doko Jelušić
Izvršna direktorica
T: 01 4836 777
E: andrea.doko@amcham.hr